

KKTC SAĞLIK HARCAMALARI VE FİNANSMANI

Mehmet TOKAT

(Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisat Bölümü, 06532, ANKARA)

Özet:

KKTC'de, sağlık sorunlarını çözmek amacıyla bir "Sağlık Master Planı" hazırlanmış bulunmaktadır. Bu çalışma, KKTC Sağlık Master Planı'nın kaynak ihtiyacının saptanmasına ışık tutmak üzere hazırlanmıştır. Dolayısıyla, "KKTC de mevcut sağlık sistemi ne kadar harcama yapıyor, finansmanını nasıl sağlıyor, sistemin güçlü ve zayıf yönleri nelerdir?" sorularının yanıtları bu araştırmanın ana konusunu içermektedir.

Abstract:

Health Expenditures in the Turkish Republic of Northern Cyprus and their Finance

In order to overcome the problems faced with in the health sector, a "Health Master Plan" has been prepared in the NCTR. The purpose of this study is to shed light on the resource needs of the NCTR's Health Master Plan. The basic questions investigated in the study are the size of the health system's expenditure in the NCTR, how it is to be financed and the weaknesses and strengths of the plan.

1. GİRİŞ

KKTC'de yaşayan 200 bin dolayındaki nüfusun hemen hemen tamamı, farklı rejimler adı altında da olsa, sağlık güvencesi altında bulunmaktadır. Sayıları Tablo I'de görüldüğü gibi, kamu çalışanları Emekli Sandığı, iş yasası hükümlerine göre çalışanlar Sosyal Sigortalar Dairesi, ekonomik ve sosyal açıdan güçsüz olanlar da Sosyal Hizmet Dairesi tarafından sağlık güvencesi altına alınmış bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sağlık sistemi, sağlık harcaması, sağlıkta finansman, sağlıkta maliyet, sağlıkta ekonomik etkililik.

Keywords: Health system, health expenditure, finance in health, costs in health, economic efficiency in health.

Tablo 1. KKTC'de Sağlık Güvencesi Kapsamında Olan Kişi ve Aile Sayısı

Kategori	1994	1995	1996	1997	1998
Devlet Memurları Kapsamında Olanlar ¹	14 154	13794	13726	14012	13873
Sigortalar Kapsamında Olanlar ²	45587	45240	44858	48362	50005
Aktif*	32620	31458	30359	33030	33721
Pasif**	12967	13782	14499	15332	16284
Sosyal Hizmetler Dairesi Kapsamında Olanlar ³	5527	5527	5292	5218	4976
TOPLAM	65268	64561	63876	67592	68854

Kaynak:¹ KKTC Başbakanlık Personel Dairesi

² Sosyal Sigortalar Dairesi

³ Sosyal Hizmetler Dairesi

Bu kesimlerden sadece Sosyal Sigortalar Dairesi kapsamında olanlar sağlık primi ödeyerek sağlık hizmetlerinden yararlanırken, diğer kesimdekiler sağlık primi adı altında bir ödeme yapmamaktadırlar.

Kamu sağlık hizmetleri sunumu, Sağlık ve Çevre Bakanlığı'nın tekelinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, birinci ve ikinci basamak sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı'na bağlı 6 hastane ve 16 sağlık merkezi ve ocağında sunulurken, ilaç ve benzeri tıbbi malzeme ihtiyaçları da yine Sağlık Bakanlığı'na bağlı İlaç ve Eczacılık Dairesi tarafından direkt olarak sağlanmaktadır.

Sağlık hizmetlerine başvuran hastalar, sigortalılık durumunu belirten; tam ücretli, sigortalı, tenzilatlı, dar gelirli ve ücretsiz kategorileri altında olup, bunlardan "tam ücretliler" KKTC vatandaşı olmayanları kapsar ve bu kategori içinde olanlar, her türlü sağlık hizmetini ve ilaç için tahakkuk eden bedelin tamamını kendileri ödemek durumundadırlar. Bunların dışında kalanlardan, sigortalı kapsamında olanlar %20; tenzilatlı kapsamında olanlar %30; dar gelirli kapsamında olanlar %20; ücretsiz kapsamında olanlar da kendileri için %20, eş ve bakmakla yükümlü oldukları bağımlıları için de %30 katkı payı ödemek durumundadırlar. Ancak katkı payı ödeme, bazı hayati ilaç ve hastalıklar için geçerli değildir. KKTC'de nüfusun hemen hemen tamamının sağlık güvencesi altında olmasına karşın, sağlıkta güçlü bir özel sektörün varlığı da gerçektir. Dolayısıyla, her ülkede olduğu gibi KKTC 'de de sağlık harcaması hem kamu, hem de özel sektör tarafından gerçekleştirilmekte olup, bunların ekonomik boyutu ve yıllara göre gelişimi şöyledir.

Tablo 2. KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlığı Kesin Bütçe Harcamaları

BİRİMLER	1994	1995	1996	1997	1998
Genel Yönetim					
Cari	4273	12067	23789	58 406	112450
Yatırım	17 847	33355	164 289	212344	1 828 392
Transfer	56 102	111827	301 677	782 637	1 324 165
Toplam	78222	157 249	489 755	1 053 387	3 265 007
Yataklı Tedavi Kur.					
Cari	228 526	484 747	839 024	1 541 445	2 923 021
Yatırım	-	-	-	8044	2064
Transfer	1463	2596	18949	4785	.52
Toplam	229 989	487 343	857 973	1 541 445	2925 137
Devlet Laboratuvarları					
Cari	9139	18311	35118	66197	129 565
Yatırım	986	-	-	42450	7600
Transfer	6281	16002 34313	44593 79711	60279	344
Toplam	16406			168 926	137509
Sosyal Hizm.Dairesi					
Cari	19457	37484	60505	109 825	174376
Yatırım	-	-	-	-	-
Transfer	202 440 221	397 025 434	748 303 808	1 450 909 1	2 632 753
Toplam	897	509	808	560 734	2 807 129
İlaç ve Eczacılık					
Cari	80471	190036	314 744	551 930	1 539 325
Yatırım	-	-	-	-	-
Transfer	-	-	-	-	-
Toplam	80471	190036	314 744	551 930	1 539 325
Temel Sağlık Hizm.					
Cari	68617	133217	232 063	423 727	819850
Yatırım	-	-	-	-	9998
Transfer	-	1051	630	505	-
Toplam	68617	134 268	232 693	424 232	829 848
Çevre Koruma					
Cari	-	-	42058	75589	140 160
Yatırım	-	-	5 180	32252	194383
Transfer	-	-	4300	18529	6745
Toplam	-	-	51538	126 370	166 343
Toplam Harcamalar					
Cari	410483	875 862	1 547 301	2 814 290	5 838 747
Yatırım	18833	33355	169 469	295 090	1 867 492
Transfer	266 623	528 501	1 118452	2 317 644	3 964 059
Toplam	695 939	1437718	2 835 222	5 427 024	11 670298
TSH/Genel Bütçe %	7.7	7.4	8.1	7.5	8.2
TSH/GSMH %	2.9	2.9	3.2	3.3	4.1

Kaynak: KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlıkları ilgili yıl bütçeleri.
TSH: Toplam Sağlık Harcamaları

2. KKTC KAMU SAĞLIK HARCAMALARI

KKTC'de gerçek anlamda sağlık harcaması yapan iki kurum mevcut olup, birincisi ve en önemlisi Sağlık ve Çevre Bakanlığı ikincisi de Sosyal Sigortalar Dairesi'dir.

2.1. KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlığı Sağlık Harcamaları

KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlığı'na bağlı tüm birimler tarafından gerçekleştirilen sağlık harcamaları, bu harcamaların ekonomik niteliklerine göre dağılımı ve yıllara göre gelişimi Tablo 2'de tüm ayrıntılarıyla görülmektedir. Bu tablodan alınan ve son derecede önem arz eden ilk özet bilgiler aşağıda sunulan Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. KKTC Sağlık Bakanlığı Toplam Harcamaları, Dağılımı ve Yıllara Göre Gelişimi (milyon TL)

	1994		1995		1996		1997		1998	
	Tutan	%	Tutan	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%
Cari	410483	59,0	875 862	60,9	1547 301	54,6	2814290	51,9	5838747	50,0
Yanırım	18833	38,3	33 355	2.336,8	169469 1	6,0	295090	5,4	1 867492	16,0
Transfer	266623	100,0	528501	100,0	118452	39,4	2317644	42,7	3964059	34,0
Toplam	695 939		1437718		2835 22	100,0	5427024	100,0	11970298	100,0
Artış Hızı (Zincirleme İndeksi)		100,0		206,6		197,2		191,4		215,0
Genel Bütçe Artış Hızı (Zincirleme İndeksi)		100,0		220,1		179,2		205,7		211,1
SB/GB %		11,3		10,6		11,6		10,8		11,0
TSHI Çevre ve Sosyal Hizmetler Dışında		474042		1 003 209		1 974 876		5 739 920		8 696 826
SB/GB %		7,7		7,4		8,1		7,5		8,2

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı İgl yıl bütçesi.

SB: Sağlık Bakanlığı Bütçesi

GB: Genel Bütçe

Tablo 3'te görüldüğü gibi cari fiyatlarla 1994 yılında 695 939 milyon TL olan KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlığı harcamaları hızla artarak 1998 yılında 11 670 298 milyon TL'ye yükselmiştir. Yıllık artış oranları ortalama ve yaklaşık olarak %100 dolayında olmuştur. Bu artış, yıllara göre genel bütçe artış oranlarının bazen üstünde, bazen de altında olmakla beraber, genelde genel bütçe gelişimine uygunluk göstermiştir. Örneğin, 1994 yılına göre 1995 yılı bakanlık bütçesi artış hızı %106,6 olurken, genel bütçe artış hızı %120,1 olmuştur. Yani bakanlık bütçesinin artışı genel bütçe artışının altında kalmıştır. Buna karşılık olarak 1996 ve 1998 yılları artış hızı, genel bütçe artışlarının üzerinde gerçekleşmiştir. Buna paralel olarak da 1994 yılında %11,3 olan Sağlık Bakanlığı'nın genel bütçeye oranı, 1995'te %10,6'ya gerilemiş, 1996'da

%11,6'ya yükselmiş, 1997'de tekrar %10,8'e gerilerken, 1998'de tekrar %11'e çıkmıştır. Kısaca, KKTC Sağlık Bakanlığı harcamaları 1994-1998 yılları arasında belli bir stabilite sergilemiştir. Ancak KKTC'de Sağlık ve Çevre Bakanlığı harcamalarını incelerken dikkat edilmesi gereken önemli bir noktanın, doğrudan bir sağlık harcamaları olmayan Sosyal Hizmetler Dairesi ile Çevre Koruma Dairesi harcamalarının dışarıda tutulması olmalıdır.

Nitekim bu durum göze alındığı takdirde, yine Tablo 3'te açıkça görüldüğü gibi, Sağlık Bakanlığı'nca gerçekleştirilen gerçek sağlık harcaması 1994 yılında 474 042 milyon TL'ye, 1998 yılında da 8 696 826 milyon TL'ye düşmektedir. Bu durumda da Sağlık Bakanlığı sağlık harcamalarının genel bütçeye oranı 1994 yılında %7,7'ye, 1998 yılında da %8,2'ye düşmektedir. Bundan çıkarılacak sonuç, Sağlık Bakanlığı'nca sağlığa ayrılan payın genel bütçeye olan ortalama oranı %11'ler dolayında değil, %8'ler dolayında olmasıdır. Tablo 3'te değerlendirilmesi gereken bir diğer nokta ise bu harcamaların, harcama niteliklerine göre durumudur. Sağlık Bakanlığı harcamalarının en önemli bölümünü cari harcamalar oluşturmaktadır. Personel harcamalarının yaklaşık %75'lik yer tuttuğu cari harcamaların payı, 1994-1995 yıllarında %60 dolayında iken, giderek azalarak 1998 yılında %50'ye gerilemiştir. Buna karşılık önemli bölümünü yurt dışı tedavi giderlerinin oluşturduğu transfer harcamalarının oranı dikkate değer ölçüde yüksek olup, bu yüksek oran bütün yıllarda da seyrini korumuştur. Yatırım harcamaları ilk yıllarda %2-3 dolayında iken, özellikle 1998 yılında %16'ya yükselmiştir. Ancak bu durumun Tıp Fakültesi inşaatı için ayrılan ödenekten kaynaklanan arizi bir durum olduğu da bilinmelidir.

Sağlık Bakanlığı İlaç ve Yurtdışı Tedavi Harcamaları

KKTC Sağlık Bakanlığı harcamaları içinde çok özel bir yer tutan ilaç ve yurtdışı tedavi giderlerinin incelenmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Tablo 4'te açık bir şekilde görüldüğü gibi KKTC Sağlık Bakanlığı'nın yapmış olduğu ilaç harcamaları 1994 yılında 75 milyar TL iken, nominal olarak hızla artarak 1998 yılında 1 484 186 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu değerlerin Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan doğrudan sağlık harcamalarının 1994 yılında %15,8; 1995 yılında %17,9; 1996 yılında %15,2; 1997 yılında %14 ve 1998 yılında da %17,1 gibi çok yüksek bir oranını oluşturduğu önemle dikkate alınmalıdır. Yine aynı tabloda görüldüğü gibi, bütçede bir transfer harcaması gibi görünen ancak gerçekte doğrudan bir sağlık harcaması olan yurtdışı tedavi giderlerinin tutarı ise, 1994 yılında 54 999 milyon TL iken, hızla artarak 1998 yılında 1317297 milyon TL gibi bir değere yükselmiştir. Yurtdışı tedavi giderlerinin Sağlık Bakanlığı'nın doğrudan sağlık harcamaları içindeki oranları da 1994'te %11,6;

1995'te %10,6 gibi zaten yüksek bir oran oluştururken, 1996'da %15,2 gibi; 1997'de %20,9 gibi inanılmaz boyutlara ulaşmış, 1998 yılında da %15,1 gibi nispeten düşerken yine de çok yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir. Bu iki harcama kaleminin toplam sağlık bütçesi içindeki yeri de %27,4 ve %34,9 gibi çok yüksek oranda gerçekleşmiştir. Diğer bir anlatımla Sağlık Bakanlığı sağlık harcamalarının yaklaşık olarak üçte biri bu iki kalem giderinden oluşmuştur.

Tablo 4. Sağlık Bakanlığı İlaç ve Yurtdışı Tedavi Harcamaları (milyon TL).

	1994		1995		1996		1997		1998	
	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%
İlaç ve Tıbbi Malzeme Harcamaları	75000	15,8	179 850	17,9	299935	15,2	525000	14,0	1484186	17,1
Yurtdışı Tedavi Giderleri	54 999	11,6	105519	10,6	300158	15,2	779938	20,9	1317297	15,1
Toplam	129999	27,4	285369	28,5	600093	30,4	1304938	34,9	2801483	32,2
SB Harcamaları	474042	100,0	1003209	100,0	1974876	100,0	3739920	100,0	8696826	100,0

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

SB: Sağlık Bakanlığı

Özellikle yurtdışı tedavi giderlerinin durumu, üzerinde önemle durulması gerekli bir noktadır. Yurtdışı harcamalarının çok büyük bir bölümü Türkiye'de Ankara ve İstanbul'da, bunun dışında da Londra'da yapılmış olup, 1994-1998 yılları arasında Sağlık Bakanlığı tarafından yurtdışında tedavi edilenlerin sayısı da 1994'de 497, 1995'de 863, 1996'da 989, 1997'de 1208 ve 1998'de 1386 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu yıllarda kişi başına yapılan ortalama sağlık harcaması da 1994'de 110661972TL, 1995'de 122269988 TL, 1996'da 303496461 TL, 1997'de 645644040 TL, 1998'de 950430736 TL olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi 1994 yılında 110 milyon TL dolayında olan kişi başına yurtdışı sağlık harcaması, 1998 yılında 1 milyar TL dolayına yükselmiştir. KKTC'de tedavisi mümkün olmayan sağlık hizmetleri için, Sağlık Kurulu kararı, Bakanlar Kurulu kararı ve yurtdışında doğrudan müracaat kanallarıyla gerçekleştirilen yurt dışı sağlık harcamalarının kesin bir disiplin altına alınması son derecede önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İleride Sosyal Sigortalar Dairesi kanalıyla yapılan harcamaların da dahil edilmesiyle bu konunun çok daha büyük boyutlu olduğu gerçeği tüm çıplaklığıyla görünecektir.

2.2. Sosyal Sigortalar Dairesi Sağlık Harcamaları

KKTC'de iş yasasına göre çalışan sigortalılarla bunların bakmakla yükümlü olduğu bağımlılarına ve yine bu yasaya göre emekli, dul ve yetim

aylığı alanlarla bunların bağımlılarına yapmış olduğu sağlık harcamalarının dökümü ve gelişimi Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. SSD Tarafından Gerçekleştirilen Sağlık Harcamaları (milyon TL)

	1994		1995		1996		1997		1998	
	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%
Sigortalılar için Kamu Sağlık Kurumlarına Yapılan Ödemeler	22603	68,3	29127	59,6	31482	33,4	142527	54,7	242295	58,3
Analık Sağlık Hizmetleri	506	1,5	394	0,8	596	0,6	4585	1,7	8255	2,0
Yurtdışı Tedavi Giderleri	3998	12,1	6367	13,0	25163	26,7	65626	25,2	68891	14,6
Kamu Hastaneleri Dışında Temin Edilen İlaç, Gözlük, Protez vb. Tıbbi Alet ve Araç İçin Ödenen Giderler	5985	18,1	12997	26,6	36928	39,3	47844	18,4	104484	25,1
TOPLAM	33092	100,0	48885	100,0	94169	100,0	260582	100,0	415925	100,0

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

Yukarıda görüldüğü gibi, SSD tarafından yapılan sağlık harcamaları 1994 yılında 33092 milyon TL iken, 5 yılda yaklaşık 14 kat artarak 1998 yılında 415925 milyon TL'ye yükselmiştir. Ancak bu harcamalar içinde çok önemli bir yer tutan "sigortalılar için kamu sağlık kurumlarına yapılan ödemeler" bölümü gerçekte sanal bir durum arz etmektedir. Şöyle ki, bu bölüm için yapılan ve tahakkuk eden harcamalar için SSD gerçekte herhangi bir ödeme yapmamaktadır. KKTC mali sisteminde Maliye Bakanlığı'nın çok özellikli bir yeri mevcuttur. Şöyle ki, kamu kurumları arasında yapılan her türlü ödemeler Maliye Bakanlığı tarafından gelir sayılmaktadır. İşte Sosyal Sigortalar Dairesi'nin bu ödemeleri de kamu mali sistemi içinde erimekte ve Sağlık Bakanlığı harcamaları bu giderleri karşılamaktadır. Buna karşılık Maliye Bakanlığı, devlet çalışanlarının sağlık primlerini Sosyal Sigortalar Dairesi'ne ödememektedir. Yani, kamu kurumları arasında sanki Türkiye'deki Emekli Sandığı-Maliye Bakanlığı ilişkisi gibi fiili bir durum mevcuttur.

Dolayısıyla, yukandaki tabloda görülen SSD sağlık harcamalarının kamu kurumlarına karşılık ödeyeceği sağlık harcaması sanal olarak kalmaktadır. SSD'nin Sağlık Bakanlığı harcamalarının dışında gerçekleştirdiği ödemeler olarak; diğer iki başlıkta yer alan yurtdışı tedavi giderleri ile kamu kurumlarından temin edilemeyen ilaç ve tıbbi araç-gereç için eczanelere ödenen harcamalar kalmaktadır, ki bunun tutarı da 1994'de 9983 milyon TL, 1995'de 19364 milyon TL, 1996'da 62091 milyon TL, 1997'de 113470 milyon TL, 1998'de 165375 milyon TL olmaktadır.

Bu durumdan çıkarılacak sonucu bir kez daha vurgulayacak olursak; Sosyal Sigortalar Dairesi'nin sigortalıları için yaptığı giderlerin önemli bölümü Sağlık Bakanlığı harcamaları tarafından karşılanmakta; kendi kaynaklarından yapılan ek sağlık harcamaları da, yurtdışı tedavi giderleriyle, kamu dışından sağlanması zorunluluk olan ilaç, gözlük, protez cihazları vb. için özel eczanelere ve benzeri özel birimlere ödenen paralar olmaktadır. Vurgulanması gerekli bir nokta, bir önceki bölümde olduğu gibi Sosyal Sigortalar Dairesi bünyesinde yapılan yurtdışı tedavi giderleri de çok önemli bir yer tutarken, merkezi örgütçe sağlanan ilaçların da giderek artan bir şekilde dışarıdan karşılanmış olmasıdır. SSD tarafından yurtdışında tedavisi yapılan kişi sayısı ile kişi başına yapılan ortalama harcama miktarı ise şöyledir:

	1994	1995	1996	1997	1998
Kişi Sayısı	153	122	223	555	321
Kişi Başına Yapılan Ödeme	26 130 719	52 188 525	112838565	118245045	189691589

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

SSD 1994 yılında kişi başına ortalama olarak 26 milyon TL dolayında para harcarken, bu miktar yıllara göre artarak 1998 yılında 190 milyon TL dolayına yükselmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan yurtdışı harcamasının, SSD harcamasının yaklaşık beş katına eşit olması, yine ayrıca değerlendirilmesi gereken bir nokta olurken; bunun gerekçesinin bu iki kesimde yer alan kişilerin sosyal statü farklılıklarında aranması isabetli olacaktır kanısındayız.

Sosyal Sigortalar Dairesi Hastalık Sigortası Prim Gelirleri

SSD'nin kapsamındaki kişilerden almak durumunda olduğu ve hastalık sigortası prim tutarları Tablo 6'da görülmektedir.

SSD'nin Sosyal Sigortalar Yasası'na göre tahakkuk eden toplam hastalık primleri, cari fiyatlarla 1994 yılında 139 575 milyon TL iken, 1998 yılında 20 kat gibi çok hızlı bir şekilde artarak 2 745 142 milyon TL'ye yükselmiştir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, daha önce de açıklanmış olan mali sistemin işleyişi nedeniyle, devlet kurumları tarafından ödenmesi gereken prim tutarları hiçbir zaman ödenmemiştir. Dolayısıyla SSD'nin tahsil etmek durumunda olduğu gerçek prim tutarları yine aynı tablonun son sütununda görüldüğü gibi 1994 yılında 92 514 milyon TL iken, 1998 yılında 1 822 749 milyon TL olmuştur.

Tablo 6. SSD Hastalık Sigortası Prim Gelirleri (milyon TL)

Yıllar	Sigortalı Hissesi	İşveren Hissesi	Devlet Hissesi	Toplam	Devlet Hissesi hariç Prim Gelirleri Toplamı
1994	55594	36920	47061	139575	92514
1995	157475	98622	129637	385734	256097
1996	286129	179117	236114	701390	465246
1997	525458	337113	437840	1300411	862571
1998	1104477	718272	922393	2745142	1822749

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

Bu durumda Sosyal Sigortalar Dairesi'nin hastalık prim gelirleri ile hastalık giderlerinin birbirlerini karşılama oranı Tablo 7'de görüldüğü gibi olmuştur.

Tablo 7. SSD'nin Hastalık Prim Gelirleriyle, Hastalık Giderlerinin Birbirlerini Karşılama Oranı

Yıllar	Hastalık Prim Gelirleri	Hastalık Giderleri	Fark	Karşılama Oranı (%) HG/HPG
1994	92514	9983	+ 82531	10,8
1995	256097	19364	+ 236733	7,6
1996	465246	62091	+ 403155	13,3
1997	862571	113470	+ 749101	13,2
1998	1822749	165375	+ 1657374	9,1

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

Tabloda çok net bir şekilde görüldüğü gibi SSD önemli miktarlarda hastalık primi toplamasına karşın, sağlık yardımı olarak kasasından çok düşük miktarda ödeme yapmıştır. Şöyle ki, 1994 yılında 82531 milyon TL olan prim gelir fazlası, 1998 yılında 1657374 milyon TL düzeyine yükselmiştir. Diğer bir deyişle, sağlık harcamalarının hastalık prim gelirlerine oranı ortalama olarak %10'lar dolayında olmuştur. Buradan çıkan sonuç, mevcut sistem içinde SSD topladığı hastalık primleriyle, kendi bünyesi içinde olan ihtiyarlık sigortası giderlerini finanse etmiştir. Yani ihtiyarlık ve sağlık sigortalarının aynı kurum içinde toplanmış olması, her bir sigorta dalının aktüeryal dengesinin kendi içinde kurulmasına izin vermemiştir. Hakkaniyet bozulmuş; genel denge arayışı, her bir sigorta dalının ekonomik performans arayışının önüne geçmiştir.

Dolayısıyla bu iki sigorta dalının birbirlerinden ayrılması dengeli ve sağlıklı bir performans analizine izin veren bir yapının kurulabilmesi için mutlak gerekli görülmektedir. Burada vurgulanması gereken bir nokta, KKTC'de sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için gerekli kaynağın, en azından bir kısmının mevcut olduğu, dolayısıyla yeni kaynak tahsisinin gerekmesi durumunda bunun dikkate alınması gereğidir.

2.3. Toplam Kamu Sağlık Harcamaları ve Değerlendirilmesi

Önceki bölümlerde görüldüğü gibi, KKTC kamu kesiminde sağlık harcamaları, Sağlık ve Çevre Bakanlığı ile Sosyal Sigortalar Dairesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Sağlık Bakanlığı'nın, Sosyal Hizmetler ve Çevre ve Koruma Daireleri'nin dışında kalan sağlık harcamaları ile SSD tarafından yapılan gerçek sağlık harcamalarının miktarı ve yıllara göre gelişimi Tablo 8'de görülmektedir.

Çok büyük bir bölümü Sağlık ve Çevre Bakanlığı'nca gerçekleştirilen KKTC toplam kamu sağlık harcaması cari fiyatlarla 1994 yılında 484.025 milyon TL iken, 1998 yılında 8.862.201 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam kamu sağlık harcamalarının ülke GSMH'sine oranı 1994 ve 1995 yıllarında %2,9 iken nispi olarak önemli bir artış kaydederek 1996'da %3,2'ye, 1997'de %3,3'e yükselmiştir. 1998 yılı GSMH tahminine göre ise bu oran hızlı bir artışla %4,1 olmuştur.

Tablo 8. KKTC Toplam Kamu Sağlık Harcamaları (milyon TL)

	1994	1995	1996	1997	1998
Sağlık ve Çevre Bakanlığı	474042	1003209	1974876	3739920	8696826
Sosyal Sigortalar Dairesi	9983	19364	62091	113470	165375
Toplam	484025	1022573	2036967	3853390	8862201
TKSH/GSMH ¹ (%)	2,9	2,9	3,2	3,3	4,1

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi; TKSH: Toplam Kamu Sağlık Harcamaları
¹ KKTC GSMH'si (cari fiyatlarla, milyon TL)

1994 16581566.8

1995 35178971.7

1996 63576940.3

1997 118227359.0

1998 215822402.4 (tahmini)

Kaynak: DPÖ

2.4. Kamu Sağlık Harcamaları İçinde İlaç ve Yurtdışı Tedavi Giderlerinin Durumu

KKTC kamu sağlık harcamaları içinde çok önemli bir yer tutan ilaç ve yurtdışı tedavi giderlerinin miktarı, yıllara göre gelişimi ve kamu sağlık harcamaları içindeki önemi Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. Kamu Sağlık Harcamaları İçinde İlaç ve Yurtdışı Tedavi Giderlerinin Yeri

	1994	1995	1996	1997	1998
İlaç Harcamaları					
SÇB	75000	179850	299 935	525 000	1 484 186
SSD	5985	12997	36928	47844	104 484
Toplam	80 985	192 847	336 863	572 844	1 588 670
Kamu Sağlık Harcamaları İçindeki Oranı	16,7	18,9	16,5	14,9	17,9
Yurtdışı Tedavi Harcamaları					
SÇB	54999	105519	300 158	779 938	1317297
SSD	3998	6367	25 163	65626	60891
Toplam	58997	111886	325 321	845 564	1 378 198
Kamu Sağlık Harcamaları İçindeki Oranı	12,2	10,9	16,0	21,9	15,6
Genel Toplam	139 982	304 733	662 184	1418408	2 966 869
TKSH/Genel Toplam (%)	28,9	29,8	32,5	36,8	33,5

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.
TKSH: Toplam Kamu Sağlık Harcamaları

Toplam kamu ilaç harcamaları 1994 yılında kamu sağlık harcamalarının %16,7'si iken, beş yıllık zaman periyodunda artma ve azalmalar kaydetmiş ve 1998 yılında %17,9 gibi bir oran gerçekleştirmiştir.

Yurtdışı tedavi harcamaları ise 1994 yılında 139 982 milyon TL iken, hızla artarak 1998 yılında 1 378 198 milyon TL'ye yükselmiştir. Yurtdışı tedavi harcamalarının kamu sağlık harcamaları içindeki oranı da son iki yılda %21,9 ve %15,6 gibi çok yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Yine aynı tabloda görüldüğü gibi ilaç + yurtdışı tedavi giderlerinin, toplam kamu sağlık harcamaları içindeki yeri 1994'te %28,9 gibi zaten çok yüksek bir oran oluştururken, hızla artmaya devam ederek 1996'da %32,5, 1997'de %36,8 ve 1998'de de %33,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Özellikle yurtdışı tedavi gidicilerinin önlenmesinin ne denli hayati olduğu gerçeği, bir kez daha gözler önüne gelmektedir.

3. ÖZEL SEKTÖR SAĞLIK HARCAMALARI

Bu sektörde yer alan harcamalar, özel hastane, poliklinik ve eczanelerde gerçekleştirilen harcamalar olup, bunların yıllara göre gelişimi aşağıda görüldüğü gibidir.

3.1. Özel Hekim Muayenelerinde Gerçekleştirilen Harcamalar

KKTC'de gerçek tanımına uygun özel hastane bulunmamaktadır. Dolayısıyla özel polikliniklerde yer alan 200 dolayındaki hasta yatağı da bu bölüm içinde değerlendirilmiştir.

3.1.1. KKTC'de Hekim Sayısı ve Sektörlere Göre Dağılımı

KKTC'de çalışmakta olan hekim ve dişhekimleri ile bunların kamu-özel ayrımı Tablo 10'da görülmektedir.

Tabloda da tüm ayrıntılarıyla görülen KKTC'de çalışan hekim ve dişhekimlerinin elde etmiş oldukları yıllık brüt gelirler, KKTC Hekimler Birliği ile yapılan ortak çalışma sonucunda şöyle tahmin edilmiştir.

Tablo 10. Hekim Sayısı ve Sektörlere Göre Dağılımı

Yıllar	HEKİM							DİŞHEKİMİ			HEKİM+ DİŞHEKİMİ		
	Kamu			Özel			Topl.	Kamu	Özel	Topl.	Kamu	Özel	Topl.
Uzm.	Pra.	Topl.	Uzm.	Pra.	Topl.								
1994	110	33	143	116	11	127	270	19	94	113	162	221	383
1995	130	28	158	223	11	234	392	22	98	120	180	332	512
1996	129	23	152	154	17	171	323	18	108	126	170	279	449
1997	139	19	158	161	17	178	336	18	109	127	176	287	463
1998	152	19	164	129	20	149	313	19	109	128	183	258	441

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

Tablo 11. KKTC'de Tamamen Özel ve Part-time Çalışan Hekimlerin Toplam Brüt Gelirleri

	1994	1995	1996	1997	1998
Tamamen Özel Çalışan Hekim Gelirleri	144 788	657 137	1 018 880	1 467 922	3 033 554
Part-time Çalışan Hekim Gelirleri	65790	122911	384 838	558011	1 333 806
Toplam	210578	780 048	1 403 718	2 025 933	4 367 360

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

Kamuda çalışan hekimlerin 1998 yılında 180'inin part-time çalıştığı kabulü üzerine, 45 dolayında hekimle yapılan mülakatla elde edilen verilerin genelleştirilmesiyle elde edilen tahmini özel hekim harcamaları 1994 yılında 210 milyar TL dolayında iken, 1998 yılında 4 367 milyar TL'ye yükselmiştir.

3.2. Özel İlaç Harcamaları

KKTC Eczacılar Birliği ile yapılan işbirliği sonucunda, özel sektörde gerçekleştirilen ilaç harcamalarının 1994'de 84197 milyon TL, 1995'de 157300 milyon TL, 1996'da 492511 milyon TL, 1997'de 714136 milyon TL, 1998'de de 1706990 milyon TL olacağı tahmin edilmektedir.

3.3. İlaç Katkı Payları ve Sağlık Yardımı Harcamaları

Sigortalı ve sigortasız kesimin kamu kurumlarından sağladıkları hertürlü ilaç, yataklı ve ayaktan tedavi hizmetlerine karşılık doğrudan ödemiş oldukları katkı ve hizmet bedeli ödemeleri şöyle gerçekleşmiştir.

1994 yılında 19720 milyon TL olan katkı payı ve muayene ücretleri ödemeleri, 1995 yılında 53371 milyon TL'ye, 1996 yılında 112657 milyon TL'ye, 1997 yılında 140539 TL'ye ve 1998 yılında da 327185 milyon TL'ye yükselmiştir.

3.4. Sağlıkla İlgili Özel Fon ve Derneklerin Sağlık Harcamaları

KKTC'de çeşitli hastalık ve özürlülerle mücadele amacıyla kurulmuş sivil insiyatifli birçok dernek ve fon gibi kurumlar tarafından gerçekleştirilen harcamalar ise Tablo 12'de görüldüğü gibi olmuştur.

Tablo 12. Hastane Dernekleri ve Özel Derneklerle Hastane İnşaat ve Teçhizatı Fonu Tarafından Yapılan Harcamalar (milyon TL)

Yıllar	Tutar
1994	676
1995	859
1996	5258
1997	6258
1998	2907

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

Miktarı az olmakla beraber, tüm harcamaların saptanabilmesi için gösterilmesinde yarar olan bu harcamalar, gönüllü ödemelerden oluşmakta olup, özellikle Hastane İnşaat ve Teçhizatı Fonu hastanelerce bina ve ekipman alanında her çeşit harcamalara katkıda bulunmaktadır.

3.5. Toplam Özel Sağlık Harcamaları

Önceki bölümlerde incelenmiş olan özel sağlık harcamalarının toplamı Tablo 13'te görülmektedir.

Tablo 13: Toplam Özel Sağlık Harcamaları (milyon TL)

	1994		1995		1996		1997		1998	
	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%
Özel Hekim Harcamaları	210578	66,8	780 048	78,6	1403718	69,7	2 025 933	70,2	4376 360	68,2
Özel İlaç Harcamaları	84 197	26,7	157300	15,9	492511	24,4	714 136	24,7	1 706 990	26,6
İlaç Katkı ve Muayene Harcamaları	19720	6,3	53371	5,4	112957	5,6	140539	4,9	327 185	5,1
Dernek ve Hastane Teçhizat Fonu Harcamaları	676	0,2	859	0,1	5258	0,3	6258	0,2	2907	0,6
Toplam Özel Sağlık Harcamaları	315 171	100,0	991578	100,0	2014444	100,0	2 886 866	100,0	6413442	100,0
TOSH/GSMH(%)	1,9		2,8		3,2		2,4		3,0	

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

TÖSH: Toplam Özel Sağlık Harcamaları

1994 yılında 315 717 milyon TL olan toplam özel sağlık harcamaları hızla artarak 1998 yılında 6413442 milyon TL'ye yükselmiştir. Özel sağlık harcamaları içinde özel hekim harcamaları (muayene+operasyon) %70 dolayında bir yer tutarken, bunu yaklaşık %25'lerle özel ilaç harcamaları, %5-

6'lık oranla da ilaç katkı payı ve sağlık kurumlarına yapılan ödemeler takip etmiştir. Hastaneler için kurulmuş olan çeşitli dernek ve fonların harcamaları ise ihmal edilecek düzeyde kalmıştır.

4. TOPLAM SAĞLIK HARCAMALARI

Yukarıda ayrıntılarıyla açıklanmış olan harcama türlerinin ışığında KKTC'de gerçekleşmiş olan toplam sağlık harcamaları ve yıllara göre gelişimi Tablo 14'te görüldüğü gibi olmuştur.

Tablo 14. KKTC'de Toplam Sağlık Harcamaları (milyon TL)

	1994		1995		1996		1997		1998	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Kamu Sağlık Harcamaları	484025	60,1	1022 573	50,8	2036 967	50,3	3 858 390	57,2	8696826	57,6
Özel Sağlık Harcamaları	315171	39,9	991578	49,2	2014444	49,7	2 886 866	42,8	6413442	42,4
Toplam Sağlık Harcamaları	799196	100,0	2014151	100,0	4051 411	100,0	6 745 256	100,0	15110268	100,0
Artış İndeksi (Zincirleme)	100,0		252,0		201,1		166,5		224,0	
TSH/GSMH (%)	4,8		5,7		6,4		5,7		7,0	

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.
TSH: Toplam Sağlık Harcamaları

1994 yılında 799 196 milyon TL olan toplam sağlık harcaması, nominal olarak hızla yükselmiş ve 1998 yılında 15 110 268 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam sağlık harcamalarının ülke GSMH'sine oranı da 1994 yılında %4,8 iken, 1995 yılında %5,7'ye, 1996 yılında da %6,4'e yükselmiştir. 1997 yılında %5,7'ye gerilerken, 1998 yılında çok hızlı bir artışla %7,0 gibi rekor düzeye çıkmıştır.

Yine tabloda görüldüğü gibi bu harcamaların yaklaşık %58'i kamu, %42'si de özel sağlık harcamalarından oluşmuştur.

5. SAĞLIK HARCAMALARININ FİNANSMAN KAYNAKLARI

Bilindiği gibi sağlık harcamalarının üç temel kaynağı vardır. Bu harcamalar ya kamu gelirlerinden yani vergilerden; ya sağlık primi gelirlerinden yani parafiskal gelirlerden; ya da doğrudan yani cepten ödemelerden oluşur.

Önceki bölümlerde açıklanmış olan harcamaların KKTC'deki finansman kaynakları şöyle hesaplanmıştır:

- A. Kamu gelirlerinden ödenen kısım, Sağlık ve Çevre Bakanlığı'nın bütçe harcamalarından, kişilerin sağlık kurumlarına ödemiş oldukları ilaç katkı payı ve muayene ve tedavi ödemelerinin düşülmesiyle;
- B. Sosyal Sigortalar Dairesi'nin yapmış olduğu fiili ödemeler ve primlerle;
- C. Bunun dışında kalan bölüm de kişilerin ceplerinden ödemeleri şeklinde kabul edilerek aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 15. KKTC Sağlık Harcamalarının Finansman Kaynakları (milyon TL).

	1994		1995		1996		1997		1998	
	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%
Vergiler	454322	56,8	983 845	48,8	1912785	47,2	3 626 450	53,8	8531451	56,5
Primler	9983	1,3	19364	1,0	62091	1,5	113470	1,6	165 375	1,1
Cepten Ödemeler	334891	41,9	1010942	50,2	2076535	51,3	3005316	44,6	6413 442	42,4
Toplam	799196	100,0	2014151	100,0	4051411	100,0	6745256	100,0	15110268	100,0

Kaynak: KKTC Sağlık Bakanlığı ilgili yıl bütçesi.

Görüldüğü gibi KKTC sağlık harcamalarının en önemli finansman kaynağı vergiler olup, yıllara göre bazı dalgalanmalar olmasına karşın, özellikle son iki yılda harcamaların %54 ve %56'sını finanse etmiştir.

Cepten ödemeler, vergilerin hemen arkasından ikinci sırayı alan finansman kaynağıdır. Son iki yıldaki oranı %44,6 ve %42,4'tür.

Sigortalı sayısı önemli olmasına karşın, primlerin finansmanındaki yeri %1-2 gibi çok düşük düzeyde kalmaktadır. Ancak bu durumun KKTC'deki mali sistemin yapısından kaynaklandığını bir kez daha hatırlatmak gerekir. Daha önce de belirtildiği gibi Sosyal Sigortalar Dairesi önemli miktarda sağlık primi tahakkuk ve de tahsil etmesine karşın, bunları sağlık harcamaları için değil de ihtiyarlık sigortası için harcamaktadır. Bir diğer deyişle, Sosyal Sigortalar Dairesi bütçesinin açığı zaten Maliye Bakanlığı'nca karşılandığı için ve de bütçe zaten açık olduğu için sağlık primleri sağlık alanı dışına kaymakta ve bu harcamalar prim yerine Sağlık Bakanlığı bütçesinden karşılanmaktadır. Kısaca çok prim elde ediliyor, sağlığa az harcanıyor. Bu durumun dikkatle incelenmesi ve sağlık master planında gözönüne alınması gerekir.

Sosyal Sigortalar Dairesi harcamaları bölümünde görüleceği gibi, SSD tarafından tahsil edilen prim gelirlerinin aslında "primle finansman" kaynağında yer alması gerekirken ve de bunun miktarı önemli iken, fiili durumda bu kaynaklar sağlık harcamalarının finansmanına karşılık olarak kullanılmamaktadır. Yani sağlıkta ek kaynak var olmasına karşın kullanılmamaktadır.

6. SONUÇ

KKTC, sağlık harcamaları ve finansmanı açısından şu noktalarıyla dikkat çekmektedir:

A. Sağlığa ayrılan pay, yani toplam sağlık harcamalarının ülke GSMH'sine oranı, özellikle 1998 yılında %7,0 gibi son derecede yüksek sayılabilecek bir orana sahiptir. Ancak buna rağmen kullanıcılar, aldıkları kamu sağlık hizmetlerinden memnun görünmemektedirler. Zira, hemen hemen tüm nüfusun sağlık güvencesi altında olmasına karşın, cepten ödemelerin %40'ların üzerine çıkması bu memnuniyetsizliğin açık bir kanıtı olarak yorumlanmalıdır.

Öte yandan ülkede mevcut hekimlerin yarısından fazlasının özel sektörde çalışmasının yanında, kamuda çalışan hekimlerin de hemen hemen hepsinin aynı zamanda özel sektörde çalışıyor olması bu durumu, yani ülkenin sağlık sisteminin sorgulanmasını gerektiren bir diğer kanıt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine ilaç dağıtımının tamamen merkezden yönetilmesine rağmen, piyasada 109 özel eczanenin olması ve cepten ödenerek alınan ilaç tutarının önemli boyutlara ulaşması, sistemi sorgulayan bir diğer açık kanıt olmaktadır.

B. Sağlık ve Çevre Bakanlığı harcamaları ile Sosyal Sigortalar Dairesi sağlık harcamaları, birbirine karışmış durumdadır. Prim gelirleri ve vergilerle yapılan harcamalar, KKTC genel bütçesi içinde tamamen karışmış durumdadır. Her türlü gelir, sağlık primleri de dahil, bir kamu geliri olarak Maliye Bakanlığı'na geçmekte ve bu bakanlık genel politika çerçevesinde harcamaları yönetmektedir. Sağlık için yapılan prim gelirleri sağlık için harcanmamaktadır.

C. Yurtdışı tedavi giderleri ile ilaç giderleri normal boyutların çok üstüne çıkmış görünmektedir. Bu da israfın ve sistemin aksaklığının bir diğer kanıtı olmaktadır.

D. KKTC'de sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için yeterli kaynak vardır. Ancak kaynakların etkili kullanımı için, uygun bir sağlık sisteminin mutlaka kurulması gereklidir. Yeniden yapılanma için ek kaynağa ihtiyaç görünmemektedir. Kısaca, KKTC sağlık sektöründe finansman yetersizliği sistemi çalıştırmayan bir öge durumunda değildir. Özellikle yeni sistemde, şu anda gönüllü bir şekilde cepten harcanan paraların sisteme sokulması, yani sağlık hizmetlerini primle finanse edecek bir sisteme geçilmesi, yeni sistemi mevcut kaynaklarla finanse ettirmeye yetecek bir yol gibi görünmektedir. İlaç

sisteminin deęiřtirilmesi de yine önemli kaynak tasarrufuna neden olabilecek bir durum sergilemektedir.

KAYNAKÇA

Barral. E. "Economie de la Sante" 2^{ed} DUNOD, Paris, 1978.

Paret. E. "Economie des Soins Medicaux" Ed. Ouvrieres, Paris, 1978.

Rapport Sur le Developpement Dans le Monde. Banque Mondiale, Washington, 1993.

Sağlık Bakanlığı İstatistik Yıllığı: 1993/1994.

"Türkiye'de Sağlık Sektörünün Finansmanı 1990/94". TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüęü, 1990/94, Ankara.

Tokat. M. Sağlık Hizmetlerinin Geliřtirilmesi. Friedrich Ebert Vakfı. İstanbul İrtibat Bürosu, Mayıs 1991, İstanbul.

Tokat. M. Sağlık Ekonomisi. A.Ü.F. No: İř.İd. 266, Eskiřehir, 1993.

Tokat. M., Kısaer. H. Hastanelerde Maliyet Etkinlik ve Performans Analizi. MPM No: 453. Ankara, 1991.

KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlığı Bütçe Kesin Hesap Cetvelleri 1994/1998.

KKTC Devlet Planlama Örgütü Yıllık Programları 1994/1998.